

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Перунова О. М.

ВСТУП

Аналіз і тенденції розвитку цивільного законодавства України дають змогу характеризувати його останнім часом, як дуже складну структуру застосування послідовності і системи дій суб'єктів розгляду справи, які направлені за допомогою норм цивільно – процесуального права на реалізацію та вирішення спірних питань відносно матеріального і процесуального права у веденні цього спору.

Одним з головних чинників правової діяльності держави є взаємозв'язок моралі і права, їх сумісне зближення, яке знаходить своє яскраве відображення у цивільному процесі, а також у розвитку і вдосконаленню цивільно – процесуальної форми.

Сьогодні можливо говорити о вже сформульованому, складному понятті реалізації цього права та застосування багатой кількості складових, які притаманні поняттю загальної процесуальної форми цивільного судочинства.

У українській юридичній літературі до цього часу не сформульовано загального чіткого визначення процесуальної форми. Вважаємо, що необхідно більш детально приділити увагу цьому правовому явищу, оскільки використання її при розгляді справи, набуває значення для гарантії законності, об'єктивності при розгляді цивільної справи, та вона уявляє собою гарантію реалізації прав і законних інтересів учасників цивільного процесу.

Це перш за все *послідовність* процесуальних дій учасниками процесу, які зазначені у нормах ЦПК України, юридичне обґрунтування (докази, елементи доказування), які застосовуються та приймаються як важлива частина оформлення цивільної справи та її розгляду у залі судового засідання, безперечно, це вірне, правильне оформлення процесуальних актів-документів з цивільної справи з додержанням використання національного законодавства, державної мови.

1. Поняття процесуальної форми у цивільному судочинстві

Процесуальна діяльність суду повинна здійснюватися на основі законодавства про цивільне судочинство (ст. 2 ЦПК України) у визначній послідовності, з дотриманням процесуальної форми. Суд (суддя) діючи від імені суду, уявляють собою певного виконавця функцій правосуддя, практичним провідником мети і завдань цивільного судочинства у вирішенні цивільно-процесуальної справи. Специфіка судової діяльності розкривається в її особливості, яка встановлюється нормами цивільного права (наприклад, винесення судового рішення, ухвали).

Процесуальна форма – вище фактичного порядку, вона належить саме відповідній формі¹.

Це певний елемент зовнішнього вираження кожної цивільної справи, яка розглядається судом з застосуванням свого тільки йому притаманному змісту з застосуванням законодавства та внутрішнім судженням суду.

Отже, вона є певною гарантією українського процесуального законодавства, яка пов'язана з юридичною технікою оформлення, прийняття, ведення та винесення судового рішення, як основного процесуального акта-документа.

Планування роботи в судах на відміну від інших органів державної влади має свою специфіку, яка пов'язана із процесуальним статутом цього органу. Згідно ст. 5 ЦПК України, він зобов'язаний поважати честь і гідність усіх учасників цивільного процесу і здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак².

Суд (суддя) у порядку цивільного судочинства розглядають справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають у цивільних правовідносинах і вони розглядаються згідно Українського законодавства, яке передбачає велику уланку етапів, а саме: це прийняття позовної заяви до судового розгляду; провадження у справі до судового розгляду; сам судовий розгляд; винесення судового рішення; апеляційне провадження; касаційне провадження; провадження у зв'язку з

¹ Правовые формы деятельности в общественном государстве. За ред. Професс. Горшенёва В.М. Харьков: 1985. 82 с.

² Цивільний процесуальний кодекс України: станом на 3 вересня 2021 року. Харків : Право, 2021. 220 с.

нововиявленими обставинами; процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів і т.і.

У впродовж всього етапу розгляду справи суд складає та приймає велику купу документів, що у майбутньому набувають статус «процесуальних», за допомогою використання них, забезпечується вірний, логічний хід процесу, належне оформлення, зберігання, обґрунтування, правомірна видача, законна сила цих актів-документів.

Так, наприклад при прийомі цивільної справи, судом застосовуються такі процесуальні акти – документи, у такій послідовності:

- бланк опису документів (чисті аркуші для провадження опису, розпочато на другій сторінці обкладинки);
- документи, що підтверджують сплату збору та оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи (якщо такі проводилися);
- позовна заява (первинна позовна заява у разі, якщо позовну заяву було залишено без розгляду і недоліки щодо форм и чи змісту позовної заяви позивачем (заявником)усунуто);
- конверт у якому надійшла позовна заява;
- якщо позовну заяву було залишено без руху і недоліки позивачем усунуто, – ухвала про залишення позовної заяви без руху та документи, надані позивачем (заявником), скаржником (крім документів, що підтверджують сплату державного мита, а також позовної заяви, що надійшла в порядку усунення недоліків);
- супровідний лист про відправлення копії ухвали про залишення позовної заяви без руху;
- позовна заява, яка надійшла в порядку усунення недоліків (у разі, якщо позовну заяву було залишено без руху і недоліки щодо форми чи змісту позовної заяви позивачем (заявником) усунуто);
- документи додані до позовної заяви;
- конверт, у яком у надійшла позовна заява;
- ухвала про відкриття провадження у справі;
- заяви про забезпечення позову чи доказів, ухвали суду, винесені за результатами розгляду заяв про забезпечення позову;
- документи і матеріали, що надійшли до суду в стадії підготовки справи до судового розгляду;

– розписки про одержання сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, судових повісток про розгляд справи (судових повісток про виклик у судове засідання);

– інше листування (у хронологічному порядку).

І це ми тільки зазначили початковий етап прийняття цивільної справи судом до розгляду, а ще є інша велика купа документів, які сприяють фіксуванню юридичних фактів з застосуванням певної юридичної техніки оформлення та фіксація цивільного процесу технічними засобами.

Ці стадії судочинства замішані на циклічності застосування принципів цивільного процесу, а саме: рівність учасників процесу перед законом і судом; принцип поєднання одноособового і колегіального розгляду і вирішення цивільних справ; незалежність суддів і підпорядкованість їх тільки законам; державна мова судочинства; гласність судового розгляду; принцип законності; принцип судової (законної) істини; принцип доступності судового захисту; принцип усності; принцип безпосередності; принцип диспозитивності; принцип змагальності; принцип процесуальної рівноправності сторін.

Безперечно, усі ці принципи є важливими для реалізації права захисту у цивільному судочинстві, особливо слід у даному випадку зробити зауваження на принцип *усності*, вважається, що він впливає на усну форму спілкування суду з учасниками суду з учасниками процесу, повідомлення суду про обставини, що мають значення при розгляді і вирішенні справи. Зміст принципу усності полягає в усній формі спілкування суду з учасниками процесу, це проявляє себе у змісті процесуальної форми судочинства, тобто він оговорюється перш ніж бути зафіксованим на матеріальному носіїві, якій може використовуватися в суді, це аудіо і відеозапис, а також ведення протоколу судового засідання та реалізація права обговорення учасниками судового процесу у процесуальних акта-документах.

Тому, вважаємо за потрібне додати у цивільне законодавство, положення які б характеризували процесуальну форму з точки зору матеріального права, оскільки застосовують у собі форму юридичного факту, значення якого для суду має значення для вирішення справи і є вже обговорюваними на слуханні судового процесу, а саме: «принцип письменності» та «принцип фіксування цивільного судочинства технічними засобами».

Учасники судового розгляду на будь-якому етапі вирішення справи можуть ознайомитися з матеріалами справи та внести свої зауваження,

принцип письменності є такою складовою у загальній процесуальній формі справи, що дає змогу оцінити судову діяльність суду і відносини, які виникають із цієї діяльності. Він характеризує не тільки зовнішнє вираження викладення справи а і внутрішній зміст її.

«Здійснення правосуддя у процесуальній формі найбільш повно гарантує захист прав громадян і організацій. Діяльність суду у судовому дотриманні з нормами процесуального права сприяє вірному вирішенню справи, встановленню об'єктивної істини у справі і ухваленню законних і обґрунтованих рішень. Процесуальна форма, як сукупність правил, встановлених чи санкціонованих законом, характерна і притаманна лише державній діяльності по здійсненню правосуддя. Законодавче закріплення правил, які регулюють порядок тієї чи іншої діяльності, припускає стабільність цих прав на певний проміжок часу»³.

Таким чином принцип письменності підкреслить важливість засування норм цивільного процесуального законодавства, а також охарактеризує значимість фіксування дій розгляду справи на папері, оформлення повинно бути законним та обґрунтованим, повинно відповідати нормам права за формою, змістом і призначенням, адже на основі них суд апеляційної та касаційної інстанції перевіряють законність та обґрунтованість розгляду цивільної справи.

Згідно ст. 197 ЦПК України: «Суд під час розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу. Фіксування судового засідання технічними засобами здійснює секретар судового засідання або за розпорядженням головуючого інший працівник апарату суду. У разі неявки в судові засідання всіх осіб, які беруть участь у справі, чи в разі якщо відповідно до положень цього Кодексу розгляд справи здійснюється судом за відсутності осіб, які беруть участь у справі, фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального технічного засобу не здійснюється».

Вважаємо, що фіксування засідання технічними засобами слід також віднести до принципів цивільного судочинства, оскільки воно є одним із важливіших процесуальних дій суду і є одним із головних обов'язків суду, це розгляд та вирішення цивільного спору по суті. Фіксування дозволяє відобразити повноту й об'єктивність даних про хід розгляду цивільної справи, а також необхідна як показує час для

³ Чечина Н.А. Норма права и судебное решение. Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1961. 78 с.

справедливого здійснення правосуддя, захисту прав та законних інтересів громадян та організацій.

Змога реалізації цих принципів в понятті документування, технічному оформленні, дає змогу забезпечити контроль вищестоящим судом за додержанням усієї процесуальної форми та процесуальних дій нижчестоящих судів у дожі розгляду ними цивільних справ.

Слід зробити зауваження на те, що процес документування у процесуальній формі – це гарантія встановлення істини, важлива гарантія законності і обґрунтованості, реалізація самої стадійності руху цивільного судочинства, гарантія забезпечення прав і законних інтересів громадян, які беруть участь у справі, гарантія законності і обґрунтованості усіх рішень, які приймаються ком патентними органами.

Процесуальна форма цивільного судочинства на сьогодні має велику кількість різних за своє структурою та функціональним призначенням процесуальних актів-документів – це документи у стадії відкриття цивільної справи; документи у стадії провадження у справі до судового розгляду; документи у стадії судового розгляду і вирішення справи в судовому засіданні; документи у стадії апеляційного оскарження і перевірки рішень суду першої інстанції; документи в стадії перегляду рішень, ухвал, що набрали законної сили, у зв'язку з винятковими та нововиявленими обставинами; документ у стадії виконання судових актів.

Документування, технічне чи письмове, має на меті закріплення усіх дій, які виконані в судовому засіданні саме в усній формі, бо процесуальна усність без її фіксування не має можливості в такій формі абстрагуватись, накопичуватись та зберігатись впродовж тривалого часу. Це дозволяє забезпечити контроль вищим судом за додержанням усієї процесуальної форми та процесуальних дій судів нижчого рівня у ході розгляду ними цивільних справ.

Отже, всі ці процесуальні акти-документи мають свою структуру і процесуальну форму викладення, де зміст буде притаманний конкретній цивільній справі.

Сутність кожного процесуального акта можливо зрозуміти лише розглядаючи в єдності процесуальної форми та його фактичній і правовий зміст. Єдність змісту і форми обумовлюють діалектичний зв'язок правових якостей акта-документа⁴.

⁴ Толочко А.Н. Судебный приговор и его мотивировка. Киев : Укрвузполиграф, 1991. 81 с.

Таким чином, документування та фіксування цивільного процесу є невідривною частиною загальної процесуальної форми, без якої вона не може існувати та реалізовувати процесуальні права учасників справи. Юридична техніка викладення документа базується на його певній юридичній силі, яка надається законодавством України та судовим діловодством оформлення цього матеріалу зі справи. Від ступеня процесуального значення, складності документа залежить ступінь його важливості для вирішення цивільної справи. Так, формулювання позовної заяви є вищим проявом інтелектуальної діяльності позивача, де письмова форма надає йому чіткість відповідного характеру, дозволяє індивідувати позовну заяву шляхом зазначення предмета, підстави та суб'єктів правового спору. Це в свою чергу забезпечує прийняття суддею заяви та відкриття ним провадження у справі. А додержання процесуальної форми і змісту апеляційної скарги є однією з обов'язкових вимог цивільно-процесуального законодавства, що забезпечує подальший розгляд справи судом другої інстанції і т.і.

Вважаємо, що судове діловодство повною мірою розкриває не тільки розумовий, інтелектуальний процес суду та учасників цивільного процесу, що певною мірою впливає на процесуальну форму саме конкретної справи з її складовими та специфічними прийомами оформлення, процесуальних актів-документів та ведення самого цивільного судочинства. Звичайно для суду – це певна професійна підготовка, причому вона повинна бути високого рівня з бездоганним знанням законів та норм права. Висока якісь розгляду справи, її вирішення залежить перш за все від відпрацьованості *процесуального матеріалу зі справи*. Винесення судового рішення повинно бути засновано на досконалому вивченні процесуального змісту та «чистому» процесуальному оформленню цивільної справи, що в свою чергу не вплине у майбутньому на перегляд її у вищому суді.

Наступним, і дуже важливим елементом для процесуальної форми вважаємо поняття доказування, тому, що це все ж таки складна процесуальна діяльність суду і інших учасників цивільного процесу, яка спрямована на встановлення істини і вирішення справи по суті.

Юридичні факти, які пред'являються суду, як головному учаснику процесу зі специфічними функціональними обов'язками у майбутньому з'ясує направленість ведення справи та достатність застосування доказів у справі та повинна вказувати на законність і обґрунтованість судової постанови.

Згідно ст. 229 ЦПК України, суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі: ознайомитися з письмовими та електронними доказами, висновками експертів, поясненнями учасників справи, викладеними в заявах по суті справи, показаннями свідків, оглянути речові докази.

Отже, процес реалізації доказової бази, пізнання відбувається при розгляді цивільної справи у рамках процесуальної форми та її документувальному оформленні.

Докази уявляють частину категорії без якої неможливо говорити про розгляд взагалі, вони представляють юридичну цінність і якщо фіксуються в матеріалах справи, то стають самі процесуальними, такі, що мають значення для реалізації права справедливого розгляду справи. Визначення такої значимості, процесуальності ділить ці докази на сучасні способи їх збору та застосування на різних стадіях цивільного процесу. І ця інформація стає «процесуальною», яка має значення для загальної процесуальної форми даного спору.

Зазначимо, що зміст доказування у процесуальній формі цивільного судочинства уявляє собою процесуальні дії усіх суб'єктів цивільного процесу і конкретно кожного згідно їх правового статусу у суді. Процес, оформлення доказування впливає на кінцевий результат зі справи, процесуальна форма приймає особливу структуру викладення процесуального, правового матеріалу.

Таким чином, значення юридичних фактів реалізується у характері породження конкретних процесуальних правовідносин та виглядають у вигляді юридичного складу – це матеріально – правовий характер і матеріально – охоронюване правовідношення. Фіксація цієї правової інформації за допомогою суду стає процесуальною і має офіційний характер, а отже реалізується у вигляді оформлення процесуальних дій, процесуальної форми. Доказування сприяє логічності ходу судового процесу, оформленню процесуальних дій учасників судового процесу, а тобто виконує головне завдання судочинства – це досягнення об'єктивної істини.

При огляді загальної процесуальної форми цивільного судочинства слід приділити увагу судовому розгляду справи, оскільки вважаємо її однією з найважливіших стадій цивільного процесу. Винесене судове рішення або постанова без законного оформлення, вивчення змісту справи, юридичних фактів, процесуальних актів-документів, принципів цивільного права – веде к порушенню самої процесуальної форми, а тобто ми не можемо

говорити про законність та обґрунтованість рішення суду, що приймаються.

Судовий розгляд, також як і усі інші стадії цивільного процесу засновані на нормах права, які регулюють хід цього спору. Чим характерна ця стадія, тим, що саме судове засідання уявляє процесуальну форму ведення, фіксації, допит свідків, експертів, добича доказів, оформлення процесуального ходу цієї справи. Тому, недодержання хоча б одного з цих складових веде до порушення самої форми та змісту цивільної справи.

На наш погляд, велике значення на цьому етапі складають процесуальні дії учасників судового розгляду, але всі вони повинні бути упорядковані та фіксовані нормативно у цивільному законодавстві, де суд грає специфічну роль пізнання змісту спору.

Вважаємо, що на цьому етапі знаходять своє вираження велика купа принципів права, які ми розглядали попереду і основними є перш за все принцип усності, письменності, фіксування цивільного процесу. Порушення цих принципів на нашу думку, веде до порушення самої процесуальної форми цивільного судочинства, оскільки велику кількість процесуальних дій первісно суддя – головуючий здійснює завдяки принципу усності, а саме завдяки йому здійснюється спілкування учасників процесу, тим самим реалізується принцип публічності спору, волевиявлення суб'єктів процесуальних відносин.

Доводяться до відома суду основні юридичні факти, докази, а також може здійснюватися саме доказування за допомогою виявлення істини у залі судового засідання, це дає змогу провести аргументований аналіз процесуального змісту справи. Причому суддя вимагає від сторін надання необхідних доказів. Він пропонує сторонам надати докази, які вони мають, до дня судового розгляду справи; вирішує питання про виклик свідків у судові засідання; за вимогою сторін витребує від громадян і установ письмові та речові докази або видає особам, які беруть участь у справі, запити на отримання доказів на подання в суді; призначає експертизу та експертів для проведення; дає відповідні доручення щодо збирання доказів відповідному суду, де ці процесуальні дії слід провести.

Таким чином, усі процесуальні дії, які чинять учасники правового конфлікту потребують свого процесуального оформлення, у вигляді документування та фіксування технічними засобами – це простота та адаптованість ознайомлення з процесуальними діями суб'єктів цивільних процесуальних відносин.

Судовий розгляд цивільних справ здійснюється в суворому порядку дій, які зазначені у ЦПК України: *це підготовча частина; розгляд справи по суті; судові дебати; постановлення та оголошення рішення.*

Вважаємо, що судовий розгляд є – основною центральною стадією цивільного судочинства, де дуже яскраво, та з застосуванням практичних, законодавчих знань судді – головуючого, суддів, учасників судового спору зазначається та реалізується сама загальна процесуальна форма процесу. Ця стадія з огляду на її оформлення ставить багато цілей реалізації правових приписів закону, оформлення, специфічних дій і все це раді одного – винесення законного і обґрунтованого рішення. Цей процесуальний акт – документ може бути постановлено тільки суддею або суддями, які входили до складу суду в цій справі, за суворого додержання таємниці нарадчої кімнати.

Таким чином, слід зазначити, що загальна процесуальна форма уявляю собою дуже складну, правову структуру з різними правовими прийомами та засобами реалізації процесуального права у цивільному судочинстві. Цей огляд лише дав можливість приблизитись до розуміння такої правової характеристики. Аналіз загальної процесуальної форми свідчить про необхідність використання цього поняття, яке реалізується на різних стадіях цивільного процесу і не може існувати без стадійності і руху розгляду правового спору. Формат послідовності розгляду справи, суворе дотримання законодавчої бази України, юридичне обґрунтування з боку учасників процесуальної справи, кваліфіковане оформлення, укладення цивільно-процесуальних актів-документів, фіксування судового процесу за допомогою технічних засобів забезпечую стабільність процесуальної форми.

Кожний учасник прагне ефективного досягнення результату конфлікту і має свою заінтересовані в вирішенні своїх процесуальних питань, яка реалізується в діях, які несуть юридичне значення для вирішення справи.

Вважаємо, що:

– по-перше, гарантом реалізації вилучення законного і обґрунтованого рішення – є процесуальна форма цивільного судочинства, без якої сам процес не є можливим;

– по-друге, загальна процесуальна форма цивільних спорів відповідає нормам цивільного законодавства, але зміст безперечно засновується на багатоманітності, юридичних доказах, учасниках

цивільного процесу певного конфлікту, тому і процесуальний зміст спору є різним;

- по-третє, процесуальна форма є унікальною за своїм значенням, оскільки дії учасників процесу впливають на хід і розгляд цивільної справи;

- по-четверте, процесуальна форма міститься у вигляді системності реалізації правових дій, а слід і сама є процесуальною системою зазначеною у законодавстві (стадійність);

- по-п'яте, процесуальна форма характеризується процесуальними актами-документами притаманними для кожній стадії цивільного процесу;

- по-шосте, процесуальна форма характеризується принципами цивільного судочинства, які застосовуються і реалізуються на практиці судами (принцип усності, безпосередності, гласності, диспозитивності і т.і);

- по-сьоме, процесуальна форма характеризується юридичними фактами, доказами, які використовуються учасниками судового розгляду і фіксуються у судовій справі.

Таким чином, дотримання процесуальної форми є суттєвою гарантією встановлення істини, важливою гарантією реалізації законності і обґрунтованості винесеного судового рішення, додержання судового процесуального діловодства веде до вірного, правильного оформлення цивільної справи, що свідчить про стабільність та вірно застосовану юридичну техніку при оформленні справи.

2. Поняття документування у цивільній процесуальній формі

Вважаємо, що процесуальне документування уявляє собою дуже важливу складову процесуальної форми цивільного судочинства.

Судова діяльність при розгляді цивільної справи базується перш за все на понятті процесуальної форми і змісту цивільного процесу. Ці категорії уявляють певну єдність співвідношення, але відрізняються одна від одної, так процесуальна форма регламентує згідно цивільного законодавства порядок викладення та ведення судового процесу і вказує на процесуальні акти-документи, які можуть бути використані судом та учасниками судового процесу, а зміст процесуальної форми – це ті фактичні данні, юридичні докази, які використовуються при зборі, слуханні та винесенні судового рішення та можливого його перегляду вищими інстанціями судової системи.

Кожний етап розгляду характеризується особливостями процесуального порядку ведення справи судом, що фіксується у нормах цивільного процесу.

Отже, діяльність учасників при розгляді справи здійснюються двома способами – це усне узгодження, пояснення та письмове викладення юридичного матеріалу, у певних процесуальних актах-документах, всі ці дії у цивільному судочинстві мають таку назву, як фіксування цивільного процесу. А що за цим стоїть, мабуть поняття документування цивільного розгляду, та фіксування аудіо і відео записами дій учасників справи. Процесуальна форма зазначає порядок і результати процесуальної діяльності, з якими можливо ознайомитися налюбій стадії цивільного процесу.

Ефективність і правильність вирішення матеріальних вимог у значній мірі залежить від досконалості цивільної процесуальної форми, в межах якої забезпечується законність та обґрунтованість судових рішень у цивільних справах⁵.

На нашу думку, *процесуальне документування* – це перш за все юридична техніка викладення, та арсенал юридичних термінів і оборотів слів, які підкріплюються законодавством, згідно цивільного кодексу України, який є основним правовим джерелом при цьому розгляді.

Поняття виникнення та розвитку *документування* розглядалося багатьма авторами, які розглядали не лише загальне поняття цього терміну, але були спроби більш ретельно приблизитися до вивчення специфічного застосування цієї категорії у цивільному судочинстві.

Так, Ю.І. Палеха та Н.О.Леміш у своєму творі «Історія діловодства», описують загальні значення різних документів, які були сформульовані історично з стародавніх часів і серед багатьох видів, наприкінці свого рукопису описують поняття так званих *оповіщувальних документів (позов – позовний лист; повістку; вірчий лист – який надає право на ведення судового спору)*. А також описують документи, які використовувалися у суді XIII ст. – це: 1) *суплека* – апеляційні документи. Які містили прохання, що надсилалися різними особами. Починаючи від низової адміністративно-судової інстанції й до Малоросійської колеґії чи ім'я царя; 2) *чолобитна* – апеляційний документ, специфічною ознакою якого є прохання про перегляд якихось судових рішень; 3) *протест* – писемне застереження, надіслане у зв'язку з

⁵ Цивільний процес України: Підручник; за загальною ред.. д.ю.н.. доцента М.М. Ясинка. Київ : Алерта, 2014. 744 с.

незаконними діями відповідної сторони. А також фіксують деякі історичні аспекти нотаріальної діяльності того часу, основу яких склали документи з поміткою *канцелярські копії*⁶.

На думку Н.Н. Кушніренко документування – це утворення документа з використанням різних методів, способів і засобів фіксування інформації на матеріальному носіїв⁷.

Теорії актів правосуддя та процесуальних актів-документів у цивільних справах приділялась та приділяється увага у роботах відомих вчених-процесуалістів та практиків, а саме: О.Р. Куніциним в його монографії «Зразки судових документів» (1987 р.); О.С. Соловійовим в його монографії «Процесуальні документи з цивільних справ» (1974 р.) та Т.В. Альшевським і І.К. Піскарьовим у монографії «Зразки судових документів з кримінальних справ» (1983 р.). Останні дослідження вчених теж не висвітлюють певною мірою всіх проблем теми документування у цивільному процесі, а торкаються лише певних питань цієї тематики. Так, слід віднести до цих досліджень дисертацію М.М. Ясинка «Принципи усності, безпосередності у цивільному судочинстві» (2004 р.) та дисертацію О.М. Шиманович «Судові постанови у цивільному процесі України» (2005 р.). У національній процесуальній науці тема документування (процесуальних актів-документів) певною мірою висвітлювалась, як правило, у навчальних посібниках з цивільного процесу і не містила в собі комплексного дослідження поняття документування, його значення для процесуальної форми цивільного судочинства⁸.

Цей аналіз дає змогу зробити висновок, що документаційний підхід у процесі є необхідністю, яка склалася історично, та по необхідності застосування і на цей час уявляє собою певну послідовність ходу цивільної справи, що в свою чергу підкріплюється законодавством, яке розкриває суть фіксації цивільного провадження яке не може існувати без процесуальних актів-документів, які виходять від учасників провадження.

⁶ Палеха Ю.І., Леміш Н.О.. Історія діловодства (документознавчий аспект): навч. посібник. К. : Видавництво Ліра К, 2011. 328 с.

⁷ Кушнарєнко Н.Н. Документоведение: учебник. 8-е изд., стер. К.: Знання, 2008. 459 с. (Высшее образование XXI века).

⁸ Перунова О.М. Процесуальні акти-документи з цивільних справ : дис. . канд. юрид. наук : 12.00.03. Олена Миколаївна Перунова ; наук. керівник В.А.Кройтор ; ХНУВС, Міністерство внутрішніх справ України. Харків, 2007. 205 с.

У цьому контексті актуальним залишається питання юридичної техніки викладення процесуального матеріалу, яка уявляє собою сукупність правил, способів та прийомів оформлення, застосування певних норм законодавств, юридичних фактів, що дає змогу суду оцінити достатність та достовірність правової інформації зі справи.

Вважаємо, що документаційний підхід оформлення провадження використовується у двох напрямках, з одного боку це зовнішнє вираження фіксації цивільного процесу, тобто назва процесуального акта-документа; його оформлення згідно закону; номер; стиль, орфографія. З другого боку ми розглядаємо зміст, змістовий напрямок цього паперу, зможе чи ні суд прийняти позов до розгляду чи законно і обґрунтовано винести судові рішення і т.д..

Тому, юридична техніка, прийоми заснування впливають не лише на процесуальну форму, а й на внутрішню змістовність з її унікальністю, і чим більш досконало вона буде викладена кожним учасником цивільного провадження згідно з застосуванням законодавства, тим більш ефективним для суду буде розгляд справи, що у майбутньому дасть змогу не переглядати справу у апеляції та касації.

Процес оформлення правової інформації на різних стадіях цивільного процесу забезпечує цим документам юридичну силу, яка здійснюється за певними правилами, що встановлюються правовими актами.

Документування, технічне чи письмове, має на меті закріплення усіх дій, які виконані в судовому засіданні саме в усній формі, бо процесуальна усність без її фіксування не має можливості в такій формі абстрагуватись, накопичуватись та зберігатись впродовж тривалого часу. Що, в свою чергу забезпечує контроль вищим судом за додержанням усієї процесуальної форми та процесуальних дій судів нижчого рівня у ході розгляду ними цивільних справ.

Таким чином процесуальний акт-документ це перш за все зафіксована на матеріальному носіїв права інформація зі своїми реквізитами, який оформлений певним способом та законним прийомом, і якщо він складений вірно, то набуває законної сили не лише для учасників цивільної справи, а також для вищих судів.

Безперечним є те, що правильне застосування прийомів юридичної техніки засноване на єдності форми і змісту юридичного (процесуального) документа, його «духу» і «літери». Одним з важливих засобів юридичної техніки є розподіл нормативного матеріалу у середині процесуального акта-документа у вивченому законодавчому порядку, його поділ на частини (наприклад, вимоги

до позовної заяви та ін.) з притаманними реквізитами і їх узгодженням у суді.

На наш погляд, процесуальне цивільне судочинство розкривається для науки не тільки з позиції використання загальної процесуальної форми, але і процесуальної форми самого процесуального акта-документа, що в свою чергу вказує на деякі ознаки процесуального документування, а саме:

1) оформлення процесуального акта-документа залежить від категорії усності, яку використовують учасники цивільного провадження, та певних рамок законодавства, дій які можливо здійснити згідно стадії цивільного процесу, що є зазначеним у ЦПК України;

2) для суду в оформленні процесуального акта-документа, вкрай необхідним є достовірність юридичних фактів, доказів, які застосовуються при викладенні матеріалу письмово чи іншому матеріальному носієві (аудіо, відео і т.і.). Фіксування цих форм документів відрізняється від інших, оскільки вони можуть використовувати два види носія інформації, а саме класифікуватися, які паперові та полімерні документи (фото-, кіно-, аудіо і відео-документи). Ці процесуальні акти-документи з застосуванням технічних засобів, можуть доповнювати одне одного так, щоб не виникало питань відносно законності і обґрунтованості судового рішення при ознайомленні з матеріалами справи учасниками судового розгляду;

3) усі процесуальні акти-документи можна розділити умовно на дві групи, ті, що складаються особами, що звертаються до суду(документи-звернення), та документи, що викладаються судом;

4) ЦПК України зазначає стадії цивільного процесу і фіксує найменування тих процесуальних актів-документів, які можуть бути використані саме в ній. Стадія уявляє собою систему процесуальних дій, метою якої є процесуальне рішення на певному етапі;

5) процесуальне документування є виразом фізичних та юридичних осіб, разом із процесуальними засобами їх оформлення (документами), становлять необхідну частину юридичних гарантій цієї реалізації, де зміст документа залежить від процесуальної форми реалізації прав і обов'язків, отже, значення цих документів буде різним;

6) письмове викладення матеріалу залежить від його змісту, яке характеризується цілеспрямованою системою дій, у яких він існує, і відносин, які складаються у процесі їх здійснення;

7) сутність процесуальної форми і змісту документа з цивільної справи розкривається у їх неможливості існувати одне без одного, у цьому зміст викладення і застосування певного процесуального акта-документа, саме у цій стадії процесу;

8) документування не може існувати без поняття логічності викладення процесуальних дій учасниками судової справи. Логіка на нашу думку, сприяє утворенню мисленої форми, яка виходить із зовнішніх цілей процесу, та повинна місти предмет думки, викладення матеріалу наприкінці процесу мислення, розуміння суті обставин справи. Документи уявляють собою результат логічної мети викладення інформації (юридичних фактів);

9) процесуальні акти-документи виконують різноманітні функції. Найбільш суттєвим є те, що вони здійснюють функцію своєрідних юридичних фактів, тобто визначають весь рух розгляду юридичної справи з моменту її надходження до суду до закінчення справи і встановлення юридичних наслідків;

10) застосування оформлення процесуальної форми і змісту процесуального акта-документа (документування) веде до відповідних процесуальних дій, які відображаються на результаті розгляду судової справи;

11) оформлення документування залежить також від виду провадження: (позовне провадження, провадження у справі до судового розгляду, непозовні форми провадження, окреме провадження, наказне провадження, апеляційне провадження, касаційне провадження, провадження у зв'язку з ново виявленими обставинами, провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, провадження у справах про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів, провадження у справах за участю іноземних осіб, відновлення втраченого судового провадження), передбачає різні форми процесуальних документів на стадіях порушення справ: позовна заява, скарга, заява.

12) в залежності від категорії цивільних справ. Класифікація категорій цивільних справ має не лише суто теоретичне, а й практичне значення, оскільки дозволяє правильно застосовувати норми цивільного права у кожному конкретному випадку.

Таким чином, можливо зробити висновок, що загальна процесуальна форма ведення судового процесу цілком залежить від викладення процесуального документування зі справи. Усі дії суду і інших суб'єктів процесу суворо регламентовані і підкоряються

вимогам цивільної процесуальної форми, але кожен з процесуальних актів-документів має особливі ознаки і своє функціональне призначення на кожній стадії цивільного процесу, тобто має вимоги відносно своєї процесуальної форми та змісту.

Значення їх виявляється, на нашу думку, саме у здійсненні процесуальних дій (функціональному призначенні), для яких вони були створені шляхом перетворення та історичного розвитку і є закріпленими у діючому ЦПК України.

Процесуальне документування – це виконання учасниками судового процесу певних процесуальних дій, які мають своє процесуальне відображення на матеріальному носіїві, які мають певне процесуальне оформлення згідно цивільних норм права і мають процесуальне значення для вирішення і розгляду справи, а також її перегляду.

Вважаємо, що документування уявляє певний, особливий різновид процесуальної діяльності учасників судової справи. На сучасному етапі значення процесуального документування, вимоги до процесуального оформлення документів зростають, оскільки суд повинен звести до мінімуму неточності та помилки у вирішенні справи і це відноситься не лише до законності і обґрунтованості винесеного судового рішення, а також логічності ведення судового процесу та зведення до мінімуму орфографічних і лінгвістичних помилок.

Процесуальна форма цивільного судочинства відображається не лише значимістю закону, але і оформленням цього правового факту, тобто *«справо провадження»*, де судові постанови, ухвали, рішення мають більшу значимість для вирішення цивільної справи, тобто до цих процесуальних актів-документів слід відноситися з більш ретельним використанням норм права та юридичної техніки оформлення.

Велике значення має також систематизація та розміщення матеріалів справи, згідно вимог процесуального законодавства, оскільки учасники судового розгляду на кожній стадії судового процесу мають змогу ознайомитися з матеріалами справи.

Вважаємо, що подальше вивчення структури документування цивільного судочинства, як науки, дасть змогу підвищити культуру складання процесуальних актів-документів учасниками цивільного процесу, які повинні бути належним чином оформлені з дотриманням правил судового діловодства і норм діючого цивільного законодавства. Викладення кожного процесуального – акта документа має на увазі здійснення певних процесуальних дій, що будуть впливати на розгляд справи і винесення по неї судової постанови.

ВИСНОВОК

Таким чином із усього вище викладеного, слід підкреслити важливість використання загальної процесуальної форми для сучасного цивільного процесу. Нормативне, законне використання судом, учасниками цивільного судочинства, стадійного руху справи, вірного оформлення процесуальних актів-документів, застосування демократичних принципів цивільного судочинства, безперечно буде вести до законного, обґрунтованого, якісного вирішення цивільної справи. Суд при розгляді справи має статус унікального органу, який сам є учасником цивільного процесу, але на якого покладені нормативні, процесуальні зобов'язання, що в свою чергу дає змогу суду вести процес цілеспрямовано, відкрито, з застосуванням різних законних принципів цивільного процесу. Це в свою чергу знаходить своє відображення у змісті процесуальної форми і першим винятком впливає на формулювання процесуальної форми цивільного процесу для кожної справи, яка розглядається судом (суддею).

Процесуальне документування у цивільному судочинстві більш розвинуто характеризує появу, існування, використання процесуальних актів-документів з цивільних справ. Без елемента фіксації юридичних фактів неможливо ведення цивільної справи, бути втрачена послідовність процесуальних дій, що в свою чергу приведе до некоректного рішення по спору. Викладення кожного процесуального акта-документа має на увазі здійснення певних процесуальних дій, що будуть впливати на розгляд справи і винесення по ній судової постанови.

Отже, можна ще і ще звертатися до теми використання способів, прийомів, принципів оформлення, реалізації права ведення судового процесу з боку суду (судді), участі учасників цього спору і все буде мало, тому, що на понятті процесуальної форми, на нашу думку певною мірою базується сам процес зі своїми притаманними йому стадіями (стадійним рухом) справи. Без реалізації послідовності процесуальних дій учасниками цивільного судочинства, фіксації, які зазначені у нормах ЦПК України – цивільний процес не є реалізованим в форматі права, а значить не буде цінним для держави, суспільства та кожного учасника цивільного конфлікту.

АНОТАЦІЯ

В даній монографії був проведений загальний аналіз характеристики процесуальної форми цивільного судочинства та її основних складників.

Процесуальна форма – це зовнішнє вираження кожної цивільної справи, яка розглядається судом з застосуванням свого тільки йому притаманного змісту з застосуванням законодавства та внутрішнім судженням суду.

Вона є певною гарантією українського процесуального законодавства, яка пов'язана з юридичною технікою оформлення, прийняття, ведення та винесення судового рішення, як основного процесуального акта-документа.

Суд (суддя) у порядку цивільного судочинства розглядають справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають у цивільних правовідносинах і вони розглядаються згідно Українського законодавства, яке передбачає велику уланку етапів, а саме: це прийняття позовної заяви до судового розгляду; провадження у справі до судового розгляду; сам судовий розгляд; винесення судового рішення; апеляційне провадження; касаційне провадження; провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами; процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів і т.і.

У впродовж всього етапу розгляду справи суд складає та приймає велику купу документів, що у майбутньому набувають статус «процесуальних», за допомогою використання них, забезпечується вірний, логічний хід процесу, належне оформлення, зберігання, обґрунтування, правомірна видача, законна сила цих актів-документів.

Процесуальна форма цивільного судочинства на сьогодні має велику кількість різних за своєю структурою та функціональним призначенням процесуальних актів-документів – це документи у стадії відкриття цивільної справи; документи у стадії провадження у справі до судового розгляду; документи у стадії судового розгляду і вирішення справи в судовому засіданні; документи у стадії апеляційного оскарження і перевірки рішень суду першої інстанції; документи в стадії перегляду рішень, ухвал, що набрали законної сили, у зв'язку з винятковими та нововиявленими обставинами; документ у стадії виконання судових актів.

Документування та фіксування цивільного процесу є невідривною частиною загальної процесуальної форми, без якої вона не може існувати та реалізовувати процесуальні права учасників справи. Юридична техніка викладення документа базується на його певній юридичній силі, яка надається законодавством України та судовим діловодством оформлення цього матеріалу зі справи. Від

ступеня процесуального значення, складності документа залежить ступінь його важливості для вирішення цивільної справи.

Дотримання процесуальної форми є суттєвою гарантією встановлення істини, важливою гарантією реалізації законності і обґрунтованості винесеного судового рішення, додержання судового процесуального діловодства веде до вірного, правильного оформлення цивільної справи, що свідчить про стабільність та вірно застосовану юридичну техніку при оформленні справи .

ЛІТЕРАТУРА:

1. Правовые формы деятельности в общественном государстве. За ред. Професс. Горшенёва В.М. Харьков: 1985. 82 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: станом на 3 вересня 2021 року. Харків : Право, 2021. 220 с.
3. Чечина Н.А. Норма права и судебное решение. Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1961. 78 с.
4. Толочко А.Н. Судебный приговор и его мотивировка. Киев : Укрвузполиграф, 1991. 81 с.
5. Цивільний процес України: підручник ; за загальною ред. д.ю.н., доцента М.М. Ясинка. Київ : Алерта, 2014. 744 с.
6. Палеха Ю.І., Леміш Н.О.. Історія діловодства (документознавчий аспект): навч. посібник. Київ : Видавництво Ліра К, 2011. 328 с.
7. Кушнарченко Н.Н. Документоведение: учебник. 8-е изд., стер. Киев : Знання, 2008. 459 с. (Высшее образование XXI века).
8. Перунова О.М. Процесуальні акти-документи з цивільних справ : дис. . канд. юрид. наук : 12.00.03. ХНУВС, Міністерство внутрішніх справ України. Харків, 2007. 205 с.

Information about the author:

Olena Mykolaivna Perunova,

orcid.org/0000-0001-8246-8800

PhD in Law, Associate Professor,

Associate Professor at Accounting,

Taxation and International Economic Relations Department

Kharkiv National Automobile Highway University

25, Yaroslava Mudrogo str., Kharkiv, 61002, Ukraine